

Ahol szeretni sem szabad

Különös, ellentmondó érzés tölti el a nézőt és a kritikust, amikor a filmről szerzett benyomásait ítéletté, véleményé akarja formálni. Hiszen a téma, a mondanivaló annyira magasrendű, annyira szívünk szerint való — a szónak erkölcsi-politikai és esztétikai értelmében egyaránt —, hogy már hajlamosak lennénk megbocsátóan elnézni hibái felett, ha éppen a téma súlya nem ösztökélne arra, hogy ne engedjük alacsonyra a kritika mércéjét. Ennél a témánál a közepszer, a félsiker talán igazságtalanul és érdemtelenül is sújtja az alkotókat, hiszen az elmulasztott lehetőséget kéri számon rajtuk, nemcsak azzal mérik művüket, mit bontottak ki a témából, hanem — sokkal inkább, mint más jellegű alkotásoknál — azzal is, hogy mit hagytak benne.

Ez a »bennehagyás« nem mint a cselekmény gazdagságának, az ábrázolt világ extenzitásának problémája merül fel. Éppen ellenkezőleg, mint a művészi intenzitás problémája. A csehszlovák—német filmművészeknek ez a közös alkotása láthatóan

törekedett arra, hogy minél szélesebb körben és kiterjedtebben ábrázolja a náci barbarizmust és brutalitást, minél teljesebb rajzát adja annak a Németországba hurcolt cseh munkacsapatnak, amelyről a film szól, minél alaposabban megismeressen életével és szenvedéseivel. A kamera attól a pillanattól nyomon követi a munkásszázadot, hogy a prágai pályaudvaron elszakadnak övéiktől, szinte a háború végéig, addig, amíg az öt főhős szökésre nem szánja rá magát. Időben, térben egyaránt sokat markol és az ábrázolás szélessége válik mélységének akadályává, a teljességre törekvés akadályozza, hogy az epizódok — amelyek önmagukban hitelesek és olykor egészen kiválóak — egységes egésszé álljanak össze. Ez akadályozza, hogy az a dokumentális erő, amely így is sugárzik a film kockáiból, művészi erővé fokozódjon, s a néző ne csak részvétet érezzen a megaláztatott és megkínzottak iránt, hanem azonosuljon a film hőseivel, együtt éljen, szenvedjen velük.

A filmtörténet középpontjában

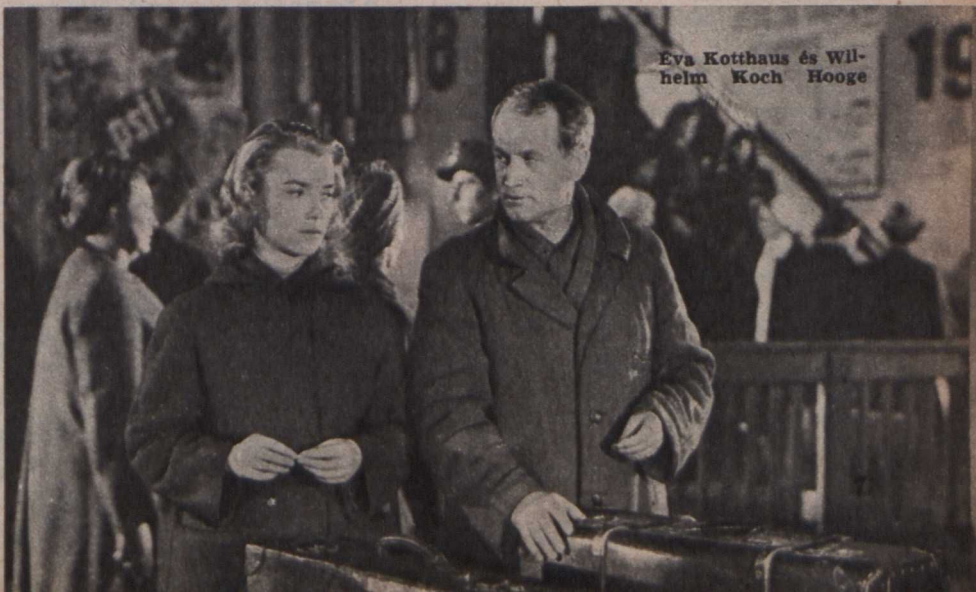
Honsiknak, a prágai zenekonzervatórium növendékének és Käthének, egy német kórház ápolónőjének szerelme áll, amelynek hatására az elvakult német lány megismeri a náciizmus igazi arculatát és végül biztonságát, életét kockáztatva segíti elő a cseh fiúk szökését. A film végén Käthet letartóztatják, a cseh fiúk hazaindulnak, Honsik kivételével, aki az utolsó pillanatban úgy dönt, hogy Käthevel marad és csak véletlenül múlik, hogy nem osztozik szerelme sorsában. A filmnek ez a magja azonban nem tud a maga megrendítő szépségében kivirágozni, mert a cselekmény túl sűrű vetése nem nyújt erre elég teret. A történet lényege — a film alkotóinak megoldásában — maga is csak egy epizóddá válik az epizódok láncolatában, sem e lélekrajz elmélyültsége, sem a képi megoldások, sem a film szerkezetében elfoglalt helye nem teszi azzá az archimedesi ponttá, ahonnan az egész alkotás a magasba emelhető. A film alkotói — mint annyi más esetben — nyilvánvalóan annak a sikert aratott regénynek a csabdájába estek, amelyből a filmet készítették. A maga teljességében át akarták azt ültetni és ez esetben a hűség bukta-tóvá vált, a filmből regényillusztráció lett, amely a regény ismerete nélkül nem is érthető minden részletében.

A filmnek jelentőséget és érdekességet kölcsönöz, hogy — tudomásom szerint — az első kísérlet egy

munkásszázad életének az ábrázolására. És ha ez a cseh fiúkból toborozott munkacsapat nem is azonosítható azzal, amit mi értünk munkásszázad alatt — jellegében valahol az elhurcolt leventék és a munkásszázadok között van —, mégis életének tükörcserepeiben meglátható a fasizmus szörnnyeteg arculata, és egy-egy felemelő jelenetében — például, amikor Honsik élete kockáztatásával, a közömbös és lelketlen náci altiszt tilalmával dacolva, kimentti a német kisfiút egy lebombázott égő házból és súlyosan megsebesül — a hősi helytállás, az emberség páthosza is fellobban.

A film alkotóinak kollektívájából mindenekelőtt Jan Kalis operatőr emelkedik ki. Felvételei sokat megsejtetnek az ábrázolt élet nyomott hangulatából, a háború borzalmiból, a náciak elembertelenedéséből. A színészek — mindenekelőtt a Käthet alakító Eva Kotthaus, a Honsikot életrekelő Ludek Munzar, de a kisebb szerepek alkotói — különösen a náci típusokat megszemélyesítő Rudolf Ulrich, Raimund Schelcher, valamint Honsik bajtársai, Jiri Sovák, Josef Vinklár — hiteles alakokat formálnak. Vaclav Gajer rendező azonban minden igyekezete ellenére sem hirközhatott meg teljes sikerrel azzal a feladattal, amelyet a közreműködésével készült, meglehetősen kidolgozatlan forgatókönyv adott fel számára.

GYERTYÁN ERVIN

Eva Kotthaus és Wilhelm Koch Hooge